

פתח דבר

"אבל בדורות הבאים, כאשר תסתלק הקנאה ותאוות השררה, יסתפקו כל בני ישראל בו לבדו, ויוזנח כל שזולתו בלי ספק"
(אגרות הרמב"ם, מהדורת קאפח, עמ' קכה)

ברוך ה' אלהינו ואלהי אבותינו, שהחיינו וקיימנו, ונתן לנו את תורתו להיטיב עמנו, ומעולם לא עזבנו. בחסדו הצמיח לנו רועי דעה והשכל, סוללי נתיבות אמת להולכים בם, ושלה לנו את שליחו, הלוא הוא רבנו משה בן מימון. בחזונו הגדול, לכבודה של תורה, חרט רבנו משה בעט אומן את חיבורו הגדול, כליל תפארת, "משנה תורה". י"ד ספרים, תמצית התורה שבעל פה, נכתבו באופן מבורר ומלוטש כפי שלא נעשה משעה שניתנה התורה שבכתב.

*

משנה תורה הוא ספר ההלכות המקיף ביותר הקיים בעולמה של היהדות, ויש בו כדי להעמיד את האדם על המציאות הראויה שהתורה מבקשת שנלך בה. במהות חייו של האדם העומד מול האל ברוך הוא שלושה שלבים הם המופיעים רצוא ושוב: המעשה הרצוי, והוא הנדרש מכל אדם בראשונה; לאחר מכן ההבנה האנושית, הדורשת מן האדם לחקור ולדעת. ואולם שני אלה הם רק הכנה למשימתו הגדולה של האדם: לחיות מתוך הכרת האמת ועיצוב חייו בשביליה של התורה. זו מטרתה של ההלכה - לעצב הליכות חיים ושביילי מחשבה, כמאמר חכמינו זיכרונם לברכה: "אל תקרי הליכות אלא הלכות". ולכך מכוון הרמב"ם באמרו: "אין חיים אלא דעות נכונות" (מ"נ א, מב). הדעה, בדומה לאהבה בין האיש לאישה, שאינה מתבטאת רק בעשיית מעשים או בהבנה שכלית אלא בחיים מלאי דבקות גדולה ונאמנות רבה כמו שמתואר בפרק האחרון של ספר זה. זוהי דעת האמת. ובשמה של השגה גדולה זו, הרמב"ם פותח את ספר "משנה תורה", ולכן הוא קורא לו 'ספר המדע'.

*

מעת שכתב הרמב"ם את "משנה תורה", משמשת תורתו בכל דיון תורני, ואין איש המבקש לפלס דרך אמת בתורת משה רבנו שאינו מכיר את הרמב"ם. אלפי חיבורים ופירושים נכתבו על "משנה תורה",

אלו מקשים ואלו מתרצים, אלו מצדדים בו ואלו מתנגדים לו, ואט אט הפך הספר לנחלתם של תלמידי חכמים, חוקרים ומלומדים.

ואולם משום מה הלכה ונתעמעמה מגמתו של הספר, לשמש את כל בית ישראל, קטן וגדול, ואט אט נשתרשה הדעה שהספר קשה ללימוד, ואין אדם יכול לקרוא בו מבלי לדעת את התלמוד. על כך כבר כתב רבנו יוסף קארו, מחבר "שולחן ערוך", בתשובתו להשגת הראב"ד, המובאת בסוף הפתיחה לספר "משנה תורה":

"ויכול כל חכם לב מהבאים אחריו לסמוך על ברירתו של רבינו. ואם ימצא איזה חכם גדול שלא ירצה לעמוד על ברירתו, עד שישקול גם הוא במאזני שכלו, מי מעכב על ידו מלעיין בספרי הגמרא והמחברים. נמצא שדרך זה שדרך רבינו - תיקון לכל העולם, זולתי לחד בדרא (=לאחד בדור) באותו זמן. וגם לו הוא תיקון: אם יהיה נחפז לפסוק - יסמוך על דעת רבינו; וגם כשלא יהיה נחפז - לאו מילתא זוטרתא היא (=לא דבר קטן הוא) לדעת סברת רבינו".

אמנם לעתים קרובות, כדי להבין את דברי הרמב"ם במקום מסוים, יש להכיר את "משנה תורה" כולו, וכדי לעמוד על טעמים, על עקרונותיהם והגותם של דברים, יש להשוות את דבריו אלו לאלו בכל משנתו, כמאמרם של חכמים: דברי תורה עניים במקום אחד ועשירים במקום אחר.

ואף שנצטבר בידי חומר רב בעניין זה, ראיתי לפתוח פתח ראשוני לקורא להבין תחילה את דברי הרמב"ם כפשוטם, טיפה מיי"ם, לבאר את המילים שאינן שכיחות בלשונו ולהעיר על עניינים אחדים מתוך רצון לממש את חזונו של הרמב"ם: ביאור המיועד להבנת כל אדם, ותזכורת לתלמיד חכמים, המבוסס על המסורת, על הפרשנים ההולכים בדרכו של רבנו, ומעל לכול, ביאור המקביל את דברי הרמב"ם מתוך חיבוריו שלו. ואף שלא ציינו בביאורנו את מקורותיהם של הפירושים, יוכל הקורא המצוי אצל הפרשנים המסורתיים להתחקות אחר עקבותיהם בקלות, כגון: מ"מ (=מגיד משנה), כס"מ (=כסף משנה), לח"מ (=לחם משנה) ועוד. הקורא אף יוכל לעקוב בקלות אחר דבריהם של שניים מן החכמים שפירשו את הרמב"ם על פי דרכו: מו"ר הרה"ג יוסף קאפח זצ"ל והרב נ"א רבינוביץ שליט"א בפירושו "יד פשוטה". מושגי הריאליה זכו לביאור מורחב כפי שהרמב"ם נתאמן בזיהויים.

יודע אני כי חלק מן הדברים כאן זוקקים הרחבה רבה, כפי שעשה הרמב"ם, וכי קומץ ציוניי המעטים לרחבי משנתו אין בהם כדי להשביע את הארי, אבל החלטתי לאחוז לשון קצרה, כדי שיוכל הקורא להבין את פשטם של דברים, ויהיו הדברים כאן רק בבחינת 'כרטיס כניסה' לעולמו המקיף של רבנו ועזר בהבנת דבריו הסוללים שבילי מחשבה עמוקים לחיי כל איש מישראל. בשל קוצר היריעה, לא נוכל לפרט כאן את השיקולים שהנחנו בכל פרט. נשמח לקבל את הערות הלומדים לשכלול הפירוש במהדורות הבאות, בעזרת ה'. סוף דבר מטרת המפעל כולו להשלים את חזונו ומגמתו של רבנו כמאמרו: "דע שאני לא חיברתי ספר זה כדי להתגדל בו בישראל, ולא כדי לקנות לי שם... לפי שאני באמת קנא קנאתי ליי אלהי ישראל בראותי אומה מבלי ספר מחוקק כולל באמת ומבלי דעות אמיתיות ומבוררות, ועשיתי מה שעשיתי לשם יי בלבד" (אגרות הרמב"ם, מהדורת קאפח, עמ' קכה).

יהי רצון שנזכה לממש את חזונו הגדול של הרמב"ם בחיבורו זה: מלכות וסנהדרין, מקדש וטהרה, עבודה וקרבנות, שלמות האדם והחברה וביאת גואל במהרה בימינו.

שלמי תודה

ראשית תודה לה' אשר "יומם יצווה חסדו, ובלילה שירו עמי, תפילה לאל חיי". מהדורה זו לא הייתה יוצאת לאור לולא עזרתם של אנשים רבים שפעלו לכבוד הקב"ה בלבד ועל מנת שלא לקבל פרס. כולם הזכרתים בעמוד העורכים. עוד יבואו על הברכה אנשים נוספים שנועצתי בהם: ד"ר מרדכי אלפרין הי"ו על עצותיו בענייני רפואה, הגהותיהם המדוקדקות של ר' אליעזר תבור, ר' דביר טל ור' אופיר שעבין הי"ו. בייחוד לד"ר יחיאל קארה הי"ו איש האקדמיה ללשון העברית ולהלל גרשוני הי"ו. כולם נתנו את נפשם במלאכה מייגעת זו בהתנדבות מלאה ורוח ה' מפעמתם. ונסיים בשבח אכסניה של תורה, "שיבת אור וישועה", בראשות מו"ר הרב אליהו רחמים זייני שליט"א, שנטלה על עצמה להפיץ את משנת הרמב"ם. תהא משכורתם שלמה מעם ה' אלוהי ישראל. ברכת התורה להם בכל נתיבותיהם, וזכות הנשר הגדול תהא חופפת עליהם ועל בתיהם. ואחרונים חביבים הם בני ביתי. יברך ה' את נוות ביתי, ישמרה הצור, שליוותה את עבודתי במפעל זה, ואת ילדינו. יהי רצון שנהיה אנחנו וצאצאינו כולנו אוהבי ה' ולומדי תורתו לשמה.